

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> (Mihai-Răzvan Ungureanu)	9
<i>Introducere</i>	13
<i>Notă privind transliterarea din ebraică</i>	17
<i>Mulțumiri</i>	19
Capitolul 1. Evreii ca popor și idee.	21
Capitolul 2. Textele și lumea reală	55
Capitolul 3. Evreii și textul: narațiunea biblică.	81
Capitolul 4. Evreii și experiența: narațiunea liturgică	105
Capitolul 5. Dilema „istoriei”: percepții despre timp.	125
Capitolul 6. Liturghia: spargerea barierei timpului	145
Capitolul 7. Prezentul: oglinda sărbătorilor	167
Capitolul 8. Viitorul: de ce întârzie Mesia.	195
Capitolul 9. Evreii și etica: grija pentru străini.	211
Capitolul 10. Evreii și teritoriul: punctul de vedere al canaaneenilor	227
<i>Glosar</i>	253
<i>Anexe</i>	259
<i>Bibliografie</i>	265
<i>Index de nume proprii</i>	275

Jeremy
SCHONFIELD

TEXT, TIMP
ȘI TERITORIU

REDESCIFRAREA
CULTURII
EVREIEȘTI

Traducere de Anacaona Mîndrilă-Sonetto
Cuvânt înainte de Mihai-Răzvan Ungureanu

POLIROM
2019

Shema este urmată de *Amidah* („Rugăciunea în picioare”), un vechi text rabinic care caută depășirea acestei situații complicate, dar într-un mod paradoxal. Ea cuprinde nouăsprezece paragrafe, fiecare fiind o „binecuvântare”, o formă veche de rugăciune care se încheie cu o formulă ce declară „Binecuvântat ești tu, o, Dumnezeule...”, urmată de o descriere precum „tămăduitorul celor bolnavi”, făcând aluzie la ce a făcut Dumnezeu sau ce ar dori credinciosul să se împlinească. Se folosesc versiuni diferite de *Amidah* în timpul săptămânii, de Sabat și de sărbători, dar toate au aceleași trei binecuvântări introductive și aceleași trei binecuvântări de încheiere. Între acestea, de Sabat și majoritatea sărbătorilor, o singură binecuvântare centrală se referă la caracteristicile zilei. În timpul săptămânii însă există treisprezece care la prima vedere nu par să fie într-o anumită ordine, dar care, la o examinare mai atentă, au o structură logică.

Prima cere capacitatea de a înțelege revelația: „Îi dăruiești omului cunoaștere și îi înveți pe muritori să înțeleagă. Dăruiește-ne cunoaștere, înțelegere și pătrundere! Binecuvântat ești tu, Dumnezeule, care dăruiești milostiv cunoaștere!”. În această binecuvântare, termenii „cunoaștere”, „înțelegere” și „pătrundere” par să fie folosiți într-o ordine ascendentă, chiar dacă primul dintre ei este nu numai termenul rezervat pentru cel mai profund tip de cunoaștere, ci și nivelul de conștientizare interzis lui Adam și Evei. Totuși, vorbitorul cere mai întâi ca acea cunoaștere să fie adâncită, apoi, în ultima propoziție, acceptă cunoașterea care i se dă, ca și cum ar accepta ceea ce era disponibil anterior.

Această formă de logică regresivă poate fi văzută nu numai în alte binecuvântări, ci și, aș sugera, în ordonarea

binecuvântărilor în întreaga succesiune. Următoarea din serie îi cere lui Dumnezeu să-l întoarcă pe vorbitor cu pocăință spre *Torah*, deși s-ar putea crede că acest lucru precedă dobândirea cunoașterii. A treia binecuvântare cere apoi iertarea de păcate, deși aceasta pare a fi o condiție pentru pocăință și pentru înțelegerea cerută în prima binecuvântare. A patra cere izbăvire, deși s-ar putea considera că acest lucru le precedă pe celelalte, a cincea cere vindecare fizică, iar a șasea, recolte bogate, din nou un beneficiu care pare că le precedă pe cele dinainte, și nu că le urmează. Binecuvântările ulterioare ies succesiv din prima, care reprezintă fără îndoială punctul culminant al apropierii omului de Dumnezeu, și nu punctul de plecare al unui demers petiționar. Textul de încheiere este o cerere ca rugăciunea să fie auzită, care ar fi putut fi prima, și nu ultima din ciclu și care stă relativ nepotrivit înaintea primei binecuvântări de încheiere, care include o cerere pentru reinstituirea jertfei. A doua dintre acestea recunoaște rolul lui Dumnezeu în menținerea oamenilor în viață, iar ultima afirmă că Israel a fost binecuvântat cu „pace”, cuvânt care presupune desăvârșire și satisfacție. O asemenea încheiere probabil că e o provocare pentru cine se confruntă cu necazuri, invitându-ne să ne întrebăm dacă binecuvântările din *Amidah* nu ar avea mai multă logică dacă ar fi citite în ordine inversă. Comentatorii nu au remarcat anterior acest tipar, dar el ar corespunde celui sugerat de narațiunea sacră, în care dorința de a anticipa cu bucurie vremurile mesianice este descurajată de cunoașterea faptului că perfecțiunea s-ar putea să se găsească mai ales sau numai în trecutul îndepărtat.

La acest nucleu liturgic dublu din *Shema* și *Amidah* s-au adăugat alte texte în perioadele romană și bizantină. Înainte de *Shema* de dimineață și de seară există meditații asupra zorilor ca metaforă a revelației și asupra serii ca finalizare simbolică a studiului. După *Shema* urmează o exprimare a recunoștinței pentru mântuire, apoi *Amidah*. Ea face aluzie și la ieșirea din Egipt, despre care vorbește al treilea paragraf din *Shema*. Întrucât *Amidah* pare să evidențieze întârzierea izbăvirii mesianice, ea este urmată în timpul săptămânii de rugăminți referitoare la imposibilitatea omului de a ieși din situația sa dificilă, la care în Evul Mediu se adăugau poezii despre probleme curente. Una dintre ele spune:

Păzitor al lui Israel, păzește ce a mai rămas din Israel și nu aduce pieirea lui Israel, care spui „Ascultă, Israele” [...]

Păzitor al poporului ales, păzește ce a rămas din poporul ales și nu aduce pieirea acestui popor ales, care-ți unifică numele spunând „Domnul, Dumnezeul nostru, Domnul unul este!”.

Cuvintele din încheierea fiecărei strofe alcătuiesc cuvintele de început ale *Shema*, iar cererea de a nu „aduce pieirea” face trimitere la un rând din al doilea paragraf al ei¹.

Așadar, teme liturgice se înrădăcinează și într-o teologie complexă a exilului, și în relațiile omului cu natura. Zorii sunt o re-creație zilnică, amurgul e un moment de primejdie, iar somnul e analog cu moartea. Oboseala și

1. Deuteronomul 11:17.

odihna stau la baza Sabatului și țin de însăși creativitatea omului. Înțelegerea acestei rețele de semnificații bogate în conotații presupune o capacitate de a identifica texte scripturale și interpretările rabinice aferente. Întrucât aceasta nu mai înseamnă cunoaștere comună, nu e surprinzător că multor cititori liturghia li se pare incoerentă. Dar neclaritatea dispare odată ce textele sunt privite ca o rețea de aluzii scripturale care formează subtextul unei narațiuni referitoare la chestiuni existențiale. Max Kadushin descrie modul în care lipsa unor afirmații comprehensibile lasă minții libertatea să-și formuleze propria relație cu narațiunea sacră și elogiază ceea ce el numește „incertitudinea credinței”¹. Autorii de texte liturgice au conceput o tehnică pentru evidențierea ariilor problematice de gândire cu ajutorul unor aluzii scripturale. Aceasta, împreună cu reținerea față de examinarea rugăciunii din cauza incertitudinii bazelor sale filosofice și teologice, a dus la apariția unui gen literar care a fost îmbogățit prin absența exegetică².

Liturghia abordează lumea reală și prin ciclul agricol, îndeosebi prin cele trei așa-numite sărbători ale pelerinajului, *Pessach*, Paștele, care se ține la echinocțiul de primăvară și marchează începutul secerișului, *Shavuot*, „Sărbătoarea Săptămânilor”, cu care se încheie secerișul cincizeci de zile mai târziu și începe culesul fructelor, și *Sukkot*, „Sărbătoarea Corturilor”, care încheie culesul fructelor în preajma echinocțiului de toamnă. Semnificațiilor agricole ale fiecăreia

1. Max Kadushin, *The Rabbinic Mind*, Bloch Publishing Company, New York, 1965, pp. 131-142.

2. Jeremy Schonfield, *Undercurrents of Jewish Prayer*, Littman Library of Jewish Civilization, Oxford, 2006, pp. 3-46.

li se adaugă un strat de asocieri istorice, potrivit cărora Paștele evocă ieșirea din Egipt, Sărbătoarea Săptămânilor evocă revelația de pe Muntele Sinai, iar cea a Corturilor, supraviețuirea israeliților timp de patruzeci de ani în pustiu.

Aceste evenimente agricole și legate de ieșirea din Egipt sunt însoțite de altele două imediat înainte de „Sărbătoarea Corturilor”, toamna. De luna nouă cu două săptămâni înainte de această sărbătoare, în prima zi a lunii *Tishri*, este *Rosh Hashanah*, „Anul Nou”, o sărbătoare solemnă descrisă biblic drept „Ziua amintirii suflatului din trâmbițe” și „Ziua suflatului din trâmbiță”¹. Se sună din cornul de berbec, simbolul central al sărbătorii – singura dată când în sinagogă se aude un alt sunet decât vocea omenească. În iudaismul rabinic, aceasta este aniversarea făcerii lumii și ziua în care sunt judecate faptele din anul anterior, motiv pentru care introduce cele „zece zile de penitență”, o perioadă de neliniște, rugăciune și semi-doliu care se încheie cu *Yom Kippur*, „Ziua ispășirii”², o zi de post în care se dă sentința finală. Aceste două evenimente cad la sfârșitul anului agricol, un moment al „judecății” în sensul că recoltele au fost strânse și se cunoaște în sfârșit cantitatea de hrană disponibilă pentru iarna cea lungă, devenind astfel clar dacă individul va supraviețui sau nu. Aceasta este o preocupare zilnică, deoarece al doilea pasaj din Pentateuh inclus în *Shema* corelează virtutea cu recolta bogată și comportamentul greșit cu recoltele proaste și exilul³. Dar ele constituie și realități mai largi abordate în această perioadă

1. Leviticul 23:23-5, Numerii 29:1.

2. Leviticul 23:27-32.

3. Deuteronomul 11:13-21.

anuală a judecății, legând între ele anotimpurile, agricultura, istoria de grup, comportamentul personal și bunăstarea astfel încât istoria națională, viețile individuale și natura se întrepătrund.

Evreii postbiblici au adăugat și alte sărbători în calendar. *Hanukah*, la mijlocul iernii, marchează reconsacrarea Templului de către Macabei în 167 î.e.n. și în fiecare dintre serile sărbătorii se aprinde câte o lumânare în plus, simbolizând probabil începutul ascensiunii soarelui spre vară. Mai spre sfârșitul iernii, *Tu Bishvat*, a 15-a zi a lunii *Shevat*, marchează anul nou al pomilor, când în Israel înfloresc migdalii, iar *Purim*, cu o lună înainte de echinocțiul de primăvară, de Paște, celebrează salvarea evreilor persani de la uciderea de către un despot, descrisă în Cartea Esteri. În schimb, pentru a puncta pierderea, o serie de zile de post marchează căderea Templelor din Ierusalim. Primul post, în ziua de după Anul Nou, este *Tsom Gedaliah*, care marchează asasinarea unui guvernator babilonian de către loialiști iudei, fapt care a grăbit expulzarea. Al doilea, pe 10 *Tevet*, imediat după *Hanukah*, evocă sosirea forțelor babiloniene pentru a asedia Ierusalimul, iar al treilea, pe 17 *Tammuz*, în preajma solstițiului de vară, aniversează străpungerea zidurilor Ierusalimului de către acestea; 9 *Av*, la trei săptămâni după aceea, deplânge incendierea ambelor temple și introduce perioada care culminează cu cea de penitență de la începutul Anului Nou.

Aceste posturi, întrepătrunse cu sărbători ale eliberării, asigură o armonie în cheie minoră pentru sărbătorile împlinirii agricole și istorice. Departe de a fi întâmplătoare în an, ele oferă un comentariu esențial la nostalgia dominantă